besi, Safevî ve Kaçar dönemlerinde onarılmış olan X. yüzyıla ait Ekberiye Camii ve müştemilâtıyla birlikte Kaçar devrinde inşa edilen cuma camisi bunların başında gelir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ḥudûdü'l-ʿâlem (Sütûde), s. 149; Müstevfî, *Nüzhetü'l-ḳulûb* (Strange), s. 162, 163; G. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge 1905, s. 174; Abdülhüseyin-i Saîdiyân, *Serzemîn u Merdüm-i Îrân*, Tahran 1369 hş., s. 178-180; *Fihrist-i Binâhâ-yi Târîḫî ve*

ABDÜRREZZÂK el-LÂHÎCÎ

عبد الرزاق اللاهيجي

bk. **LÂHÎCÎ, Abdürrezzâk b. Ali**

İranlı filozof, kelâm âlimi ve şair.

LÂHÎCÎ, Abdürrezzâk b. Ali

(عبد الرزاق بن علي اللاهيجي)

Abdürrezzâk b. Alî b. el-Hüseyn
el-Lâhîcî el-Gîlânî
(ö. 1072/1661 [?])

İranlı filozof, kelâm âlimi ve şair.

Lâhîcân'da doğdu. İran'ın muhtelif şehirlerine seyahatler yaptı. Kâşân ve İsfahan'da bulunduğu sıralarda uzun süre Molla Sadrâ ile birlikte oldu ve ondan felsefe alanında dersler aldı. Diğer hocalarının kimler olduğu bilinmemektedir; bir şiirinde övgüyle söz ettiği Mîr Dâmâd'ın düşüncelerinden faydalandığını kaydeder. Şiirlerinde kullandığı Feyyâz mahlasının kendisine hocası ve kayınpederi Molla Sadrâ tarafından verildiği belirtilmektedir (Tebrîzî, IV, 362). Seyahatlerinin ardından Kum'a yerleşen ve hayatının önemli bir kısmını orada geçiren Lâhîcî ölümüne kadar Medrese-i Ma'sûme'de ders verdi. Öğrencileri arasında Muhammed Saîd el-Kummî ile birçok eserin yazarı Mirza Hasan ve Mirza İbrâhim adındaki oğulları bulunmaktadır. Bazı kaynaklar Lâhîcî'nin 1051'de (1641) vefat ettiğini kaydetmekteyse de (Hânsârî, IV, 197; *Aʿyânü'ş-Şîʿa*, VII, 470) bu doğru değildir. Zira Şah II. Abbas'ın yönetimi devralmasından (1642-1666) sonraki bir dönemde Lâhîcî'nin hayatta olduğu bilinmektedir. Ayrıca *Sermâye-i Îmân* adlı eserini 1058'de (1648) kaleme almıştır (*EI²* [İng.], V, 605). Bu sebeple kaynağı tesbit edilemese de Şemseddin Sâmi'nin verdiği 1072 (1661) tarihi (*Kāmûsü'l-a'lâm*, V, 3457) isabetli görünmektedir. Divanında yer alan şiirlerinde Lâhîcî'nin Şah I. Safî ile Şah II. Abbas'tan övgüyle söz etmesi ve birçok eserini onlara ithaf etmesi adı geçen yöneticilerle arasının iyi olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Molla Muhsin-i Kâşânî ve Kādî Saîd el-Kummî'nin üne kavuşmalarının ardından Şah Abbas nezdinde itibardan düştüğü anlaşılmaktadır.

Molla Sadrâ'nın önde gelen talebelerinden olan Lâhîcî, İsfahan felsefe ekolü içerisinde yetişmiş önemli bir şahsiyettir. Molla Sadrâ'nın yanında İbn Sînâ, Sühreverdî el-Maktûl, Nasîrüddîn-i Tûsî gibi düşünürlerin de onun üzerinde büyük etkisi vardır. Aynı zamanda bir kelâm âlimi olan Lâhîcî, belirli sem'iyyât bahisleri dışında cedele dayanan kelâmcılara karşı burhana bağlı kalan filozofların görüşlerini desteklemiştir. Abdullah Efendi el-İsfahânî, onun kelâmî konuların yer aldığı bir kısım eserini felsefî çalışmalar olarak nitelendirmektedir (*Riyâżü'l-ʿulemâ'*, III, 115). Lâhîcî'nin felsefî yaklaşımında İbn Sînâ'nın özel bir yeri vardır. Nitekim Tûsî'ye hayranlığını açıkça ifade etmesine rağmen İbn Sînâ'nın görüşlerinden ayrıldığı noktalarda Tûsî'yi eleştiriye tâbi tutmuş, yine İbn Sînâ'nın felsefî sistemiyle uyuşmayan noktalarda Molla Sadrâ'nın görüşlerini reddetmiştir. Lâhîcî'nin felsefî görüşleri orijinal olmaktan ziyade eklektik bir karaktere sahiptir; bununla birlikte felsefî kavramları ve problemleri inceleme ve tartışma noktasında ileri bir düzeye ulaşmıştır. Modern zamanlara kadar bir kısım eserlerinin yaygın biçimde yararlanılan metinler olma özelliğini koruması onun bu niteliğini açık şekilde ortaya koymaktadır.

İşrâkī geleneğe bağlı sûfîmeşrep bir kişiliğe sahip olan Lâhîcî, gerçeğe ulaşma noktasında keşf ve müşahedeye dayalı sûfî yöntemin akıl yürütmeye dayalı felsefî yöntemden üstün olduğu görüşündeydi. Bununla birlikte sûfî yöntemle elde edilen bilgilerin felsefî yöntemle elde edilen bilgilere ters düşemeyeceğini savunmaktaydı. Bu temelden hareketle, Sühreverdî ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin sadece işrâk ya da ilhamla elde edilebileceğini ileri sürdükleri irfanî öğretinin bütün unsurlarını reddetmiştir. Nitekim sûfîlerin kabul ettiği vahdet-i vücûd nazariyesini desteklemekle birlikte onların bunu açıklama biçimine itiraz etmiştir. Lâhîcî şairlik yönüyle de Fars dili ve edebiyatının önemli bir siması idi. Divanında topladığı şiirleri bu hususu ortaya koymaktadır. Abdullah Efendi el-İsfahânî onun fıkıh ve hadis alanlarında yetersiz olduğunu kaydetmektedir (*a.g.e.*, III, 114).

Eserleri. 1. *Gevher-i Murâd*. Safevî Sultanı Şah II. Abbas'a ithafen Farsça olarak kaleme alınan eser ontoloji, ilâhiyyât, nübüvvet, imâmet ve meâd gibi felsefenin ve Şiî kelâmının geleneksel konularına dairdir. Tahran'da 1271 (1855) yılında yayımlanan kitabın daha sonra yeni baskıları yapılmıştır (Tahran 1985, 1993). 2. *Sermâye-i Îmân fî işbâti uṣûli'l-ʿaḳā'id bi-ṭarîḳı'l-burhân*. Müellifin 1058'de (1648) bir arkadaşının isteği üzerine Farsça olarak yazdığı eser *Gevher-i Murâd*'da ele alınan konuların bir özeti mahiyetindedir (nşr. Mirza Muhammed eş-Şîrâzî, Bombay, ts.). 3. *Şevâriḳu'l-ilhâm*. Arapça yazılmış olup Nasîrüddîn-i Tûsî'nin *Tecrîdü'l-ʿaḳā'id*'ine (*Tecrîdü'l-kelâm*) yapılmış geniş ve orijinal bir şerhtir. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, Mahmûd b. Abdurrahman el-İsfahânî ve Ali Kuşçu gibi âlimlerin şerhlerinden alıntıların yapıldığı ve görüşlerinin tartışıldığı eser 1311'de (1893) Tahran'da basılmıştır. 4. *Dîvân*. Müellifin Farsça şiirlerinin toplandığı eserde yaklaşık 5000 beyit bulunmaktadır (Tahran 1990). 5. *Ḥavâşî ʿalâ Mebâḥiṣi cevâhiri'ş-Şerḥi'l-Cedîd li't-Tecrîd*. Ali Kuşçu'nun Tûsî'nin *Tecrîdü'l-ʿaḳā'id*'ine yaptığı şerhin hâşiyesidir. Lâhîcî'nin girişte belirttiğine göre eser kendisinin daha önce yaptığı geniş şerhin bir özeti niteliğindedir. 6. *Taʿlîḳāt ʿale'l-Ḥavâşi'l-Ḫaferiyye ʿalâ Şerḥi İlâhiyyâti't-Tecrîd*. Şemseddin Haferî'nin Ali Kuşçu şerhinin ilâhiyyât bölümüne yazdığı hâşiyeye Lâhîcî'nin ta'likidir. 7. *Ḥâşiye ʿalâ Şerḥi'l-İşârât*. Nasîrüddîn-i Tûsî'nin İbn Sînâ'nın *el-İşârât ve't-tenbîhât*'ına yaptığı şerhe yazılmış bir hâşiyedir. 8. *Ḥâşiye ʿalâ Ḥâşiyeti ʿAbdillâh el-Yezdî ʿalâ Tehẕîbi'l-manṭıḳ*. Abdullah el-Yezdî'nin Teftâzânî'nin *Tehẕîbü'l-manṭıḳ ve'l-kelâm* adlı eserine yaptığı şerhin hâşiyesidir. 9. *Teşrîḳāt*. Farsça yazılmış olup tevhid, adalet ve aşk konusunda yazılmış üç risâleyi ihtiva eder (Son beş eserin yazma nüshaları için bk. *EIr.*, I, 155).

Kaynaklarda Lâhîcî'ye nisbet edilen diğer eserler de şunlardır: *Şerḥu'l-Heyâkîl fî Ḥikmeti'l-işrâḳ* (Sühreverdî'nin *Ḥikmetü'l-işrâḳ* adlı eserine yazılmış bir şerhtir); *Risâle fî Ḥudûşi'l-ʿâlem; el-Kelimetü'ṭ-ṭayyibe* (Mîr Dâmâd ile Molla Sadrâ'nın varlık ve mahiyetle ilgili görüşlerinin muhâkemesine dairdir); *Meşâriḳu'l-ilhâm fî şerḥi Tecrîdi'l-kelâm* (Tûsî'nin *Tecrîdü'l-kelâm*'ının şerhidir; Ab-

dullah Efendi el-İsfahânî bu kitabın *Şevâriku'l-ilhâm*'dan farklı olduğunu ve eksik kaldığını kaydetmektedir; bk. *Riyâżü'l-ʿulemâ'*, III, 115). Bunların dışında Lâhîcî'ye *Şerhu Fuṣûṣi'l-ḥikem* adlı bir eser nisbet edilmekteyse de (Hidâyet, s. 228; *EIr.*, I, 155) bunun Abdürrezzâk el-Kâşî'ye ait olabileceği belirtilmektedir (Hânsârî, IV, 198).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdullah Efendi el-İsfahânî, *Riyâżü'l-ʿulemâ' ve ḥiyâżü'l-fużalâ'* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Kum 1401, III, 114-115; Hidâyet, *Tezkire-i Riyâżü'l-ʿârifîn*, Tahran 1888, s. 228; Hânsârî, *Ravżâtü'l-cennât* (nşr. Esedullah İsmâiliyyân), Kum 1391/1971, IV, 196-198; Tebrîzî, *Reyḥânetü'l-edeb*, IV, 361-363; Rieu, *Supplement to the Catalogue of the Persian Manuscripts*, s. 4-5, 205-206; Celâleddin Âştiyânî, "Seyrî der Ârâ'-i Mullâ ʿAbdürrezzâḳ Lâhîcî", *Yâdnâme-i Ḥakîm Lâhîcî*, Tahran 1374/1954, s. 92-155; *Aʿyânü'ş-Şîʿa*, VII, 470-471; Seyyed Hossein Nasr, *The Islamic Intellectual Tradition in Persia* (ed. Mehdi Amin Razavi), Richmond 1996, s. 53, 146, 163, 243, 258; M. Horten, "Die philosophischen und theologischen Ansichten von Lahici", *Isl.*, III (1912), s. 91-131; *Kāmûsü'l-aʿlâm*, V, 3457; A. H. Zarrinkoob, "Lāhīdjī", *EI²* (İng.), V, 605; W. Madelung, "ʿAbd-al-Razzāq b. ʿAlī b. al-Ḥosayn, Lāhījī", *EIr.*, I, 154-157.

 ÖMER MAHİR ALPER

LÂHÎCÎ, Muhammed b. Yahyâ
(محمد بن يحيى اللاهيجى)

Şemsüddîn Muhammed b. Yahyâ b. Alî-yi Gîlânî el-Lâhîcî (ö. 912/1506)

İranlı mutasavvıf-şair.

Gîlân'da Hazar denizine 20 km. mesafede bulunan Lâhîcân'da doğdu. Şiirlerinde Esîrî mahlasını kullandığı için Esîrî-yi Lâhîcî olarak da tanınır. Bazı kaynaklarda (*DMF*, I, 153) onun kadı ve şair olan Yahyâ-yı Gîlânî'nin oğlu olduğuna dair verilen bilgi, bu kişinin 952 (1545) veya 953'te (1546) değil en az yetmiş seksen yıl önce öldüğü tesbit edildiği takdirde dikkate alınabilir. Zira 849'da (1445) Şeyh Muhammed Nurbahş'a intisap ettiği ve 912'de (1506) öldüğü bilinen Lâhîcî'den kırk yıl sonra ölen bir kişinin onun babası olması mümkün değildir. Lâhîcî'nin eserlerinden iyi bir öğrenim gördüğü ve başta tefsir, kelâm, hadis gibi dinî ilimler olmak üzere döneminin ilimlerine vâkıf olduğu anlaşılmaktadır. Bu ilimlerin bir bölümünü yirmi yaşlarında intisap ettiği (*Mefâtîḥu'l-iʿcâz*, s. 700) Nurbahşiyye tarikatının kurucusu Muhammed Nurbahş sayesinde elde etmiş olmalıdır. Lâhîcî şeyhi ölünceye kadar (869/1464) onun hizmetinde bulunduğunu söyler (*a.g.e.*, s. 76). Timurlular'dan Şâhruh'un ölümünden (850/1446) sonra şeyhiyle birlikte Şîraz'a giden Lâhîcî bir ara Tebriz'e uğradı. Burada altı ay kalıp hac için Mekke'ye gitti (882/1477); hac dönüşü kısa bir süre Yemen'de Zebîd şehrinde kaldı. Zebîd'de baba oğul olmak üzere iki kişiye Nurbahşiyye hırkası giydirdi. Şeyhi Şîraz'da ölünce onun yerine geçen Lâhîcî, Nûriyye Hankahı adıyla görkemli bir tekke yaptırarak irşad faaliyetine başladı. Burada Celâleddin ed-Devvânî ve Sadreddîn-i Şîrâzî gibi ünlü bilginler tarafından ziyaret edilip saygı gördüğü gibi I. Şah İsmâil tarafından da ziyaret edildi. Lâhîcî Şîraz'da vefat etti ve hankahının yanına gömüldü. Onun Şiî mezhebine aşırı derecede bağlı olmakla birlikte Sünnî mezheplere karşı da hoşgörülü olduğu kaydedilmektedir (Şüsterî, II, 153).

Eserleri. 1. *Mefâtîḥu'l-iʿcâz fî şerḥi Gülşen-i Râz* (Tahran 1264, 1301, 1320, 1316 hş., 1337 hş.). Şebüsterî'nin eserinin şerhidir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin etkisi altında bulunan Lâhîcî, 877'de (1472) yazmaya başladığı bu eserde *Gülşen-i Râz*'ın her beytini çok geniş bir şekilde şerhetmiş, İbnü'l-Arabî ve Mevlânâ dışında Cüneyd-i Bağdâdî ve Abdullah-ı Ensârî gibi eski sûfîlerden de yararlanmıştır. Eseri dönemin ünlü mutasavvıfı Abdurrahman-ı Câmî'ye göndermiş, Câmî de yazdığı bir rubâî ile takdirlerini bildirmiştir. Kitap ayrıca Muhammed b. Mahmûd-ı Dihdâr-ı Şîrâzî tarafından kısaltılarak yayımlanmıştır (Bombay 1312). Cemâleddin Hulvî bu eseri özetleyip *Câm-ı Dilnevâz* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1253). **2.** *Esrârü'ş-şühûd.* Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sini örnek alan eser 3000'i aşkın beyit ihtiva eder. Kitap Seyyid Alî-yi Âl-i Dâvûd tarafından neşredilmiştir (Tahran 1368 hş.). **3.** *Dîvân.* 519 gazel, üç terciibend, yetmiş yedi rubâî, bir müstezaddan oluşan eseri Berât-i Zencânî *Dîvân-ı Eşʿâr u Resâ'il-i Şemseddîn Muḥammed Esîrî-yi Lâhîcî* adıyla yayımlamıştır (Tahran 1357 hş.). Divanın sonunda Lâhîcî'nin mensur altı risâlesi bulunmaktadır. Mekke'de Yemenli şeyh Hayretî ve oğlu İsmâil'e giydirdiği hırkayla ilgili Arapça risâle dışında diğer eserleri Farsça'dır. **4.** *Müntehab-ı Mesnevî-yi Mevlevî.* 874'te (1469) derlenen eserde *Mesnevî*'nin anlaşılması güç beyitlerinin şerhi yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lâhîcî, *Mefâtîḥu'l-iʿcâz fî şerḥi Gülşen-i Râz* (nşr. Keyvân-i Semîî), Tahran 1337 hş., tür.yer.; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 2-94; a.mlf., *Dîvân-ı Eşʿâr u Resâ'il* (nşr. Berât-i Zencânî), Tahran 1357 hş., neşredenin girişi, s. e-kt; Şebüsterî, *Gülşen-i Râz* (trc. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1989, s. XIV, XIX; Şüsterî, *Mecâlisü'l-mü'minîn*, Tahran 1365 hş., II, 150-156; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1505; Hidâyet, *Tezkire-i Riyâżü'l-ʿârifîn*, Tahran 1305 hş., s. 41; Fursat-ı Şîrâzî, *Âsâr-ı ʿAcem*, [baskı yeri yok] 1362 hş. (İntişârât-ı Bâmdâd), s. 462-463; Tebrîzî, *Reyḥânetü'l-edeb*, Tebriz, ts., I, 125-126; Hânbâbâ, *Fihrist*, IV, 4837-4838; Ma'sûm Ali Şah, *Ṭarâ'iḳ*, III, 129-131, 487; Nefîsî, *Târîḫ-i Naẓm u Neṣr*, I, 319; Muhsin Kiyânî, *Târîḫ-i Ḫânḳâh der Îrân*, Tahran 1369 hş., s. 212; Abdülhüseyin Zerrînkûb, *Dünbâle-i Cüstücû der Taṣavvuf-i Îrân*, Tahran 1369 hş., s. 324-325; a.mlf., "Lāhīdjī", *EI²* (İng.), V, 604-605; Safâ, *Edebiyyât*, IV, 455, 529-531; V, 642; Esîrî-yi Lâhîcî, *DMF*, I, 153; Necîb Mâyil-i Herevî, "Esîrî-yi Lâhîcî", *DMBİ*, VIII, 730-733.

 RIZA KURTULUŞ

LÂHİK
(لاحق)

Namaza imamla birlikte başladığı halde belirli mazeretler sebebiyle ara vermek zorunda kalarak namazın bir kısmını imamla birlikte kılamayan kimse.

Sözlükte "yetişmek, yakalamak" anlamındaki **lahk** kökünden türeyen ve "yetişen, yakalayan" anlamına gelen **lâhik** kelimesi bir fıkıh terimi olarak namaza imamla birlikte başladıktan sonra gaflet, uyku, cemaatteki aşırı izdiham ya da abdestinin bozulması gibi mazeretler yüzünden ara vermek zorunda kalarak namazın bir kısmını imamla birlikte kılamayan kişiyi ifade eder. Fıkıh literatüründe lâhik teriminin genellikle Hanefî fakihleri tarafından kullanıldığı, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî kaynaklarında bu konuya **mesbûk** ile ilgili hükümler içinde temas edildiği görülür.

Hanefî mezhebine göre cemaatle veya münferit olarak kılınan bir namazda iradî olmaksızın abdesti bozulan bir kimsenin gerekli şartlara uymak kaydıyla abdest alıp namazı bıraktığı yerden tamamlaması işlemine **binâ** adı verilir. Tek başına namaz kılan kişinin bu durumda namazını yeni baştan kılması daha uygun görülmekle birlikte cemaatle kılınan namazda cemaat sevabından mahrum kalmamak için lâhik durumunda olanın abdest aldıktan sonra kaldığı yerden namazı tamamlaması daha faziletlidir. Hanefî mezhebine göre imama uyduktan sonra be-